

Кузнєцова Оксана Володимирівна,
*завідувачка кафедри дошкільної і
початкової освіти КЗВО «Одеська
академія неперервної освіти Одеської
обласної ради», кандидат психологічних
наук, доцент*

РОЛЬ АДАПТИВНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ У РЕГУЛЯЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасні вимоги до професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти нормативно зафіксовані у Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» [7]. Однією з якостей, що визначена як складова психоемоційної компетентності вихователя, спрямованої на реалізацію трудової функції «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу», є адаптивність.

Слід відмітити, що адаптивність є передусім психологічним феноменом, котрий визначають як здатність особистості відповідати вимогам суспільства [3]; як здатність особистості до адаптації в певних типах соціальних ситуацій [4]. Адаптивність розуміється як полісистемна функціонально-структурна властивість інтегральної індивідуальності, що визначається сукупністю її різнорівневих індивідуальних характеристик (індивідних, особистісних і суб'єктних властивостей людини), що виявляються в показниках продуктивності та гомеостатичності [5].

Ми розглядаємо адаптивність як властивість особистості, що характеризує її здатність до внутрішніх (внутрішньоособистісних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, перебудов, спрямованих на збереження або відновлення рівноважних взаємин особистості з мікро- і макросоціальним середовищем при коливаннях та змінах в його характеристиках [6].

Функціонально адаптивність виявляється у забезпеченні збалансованих взаємин особистості з середовищем в нестабільних умовах на основі внутрішніх та зовнішніх (поведінкових) змін. Головними аспектами функціонування адаптивності, на нашу думку, є: збереження / відновлення рівноваги у взаємодії з середовищем через адаптивну регуляцію, зчленування / інтеграція суб'єктів взаємодії. Можна також окреслити часткові функції адаптивності, серед яких є *кон'юнктивна* – забезпечення прийняття інших, зближення в міжособистісних стосунках.

Конкретизуємо висловлені теоретичні положення і розглянемо особливості співвідношення адаптивності та комунікативної толерантності як властивості, що визнана в психології одним з найважливіших регуляторів взаємодії між людьми (А. Г. Асмолов, В.В. Бойко, Б. С. Гершунський, Г. Олпорт, К. Роджерс та інші). Толерантність є властивістю особистості, яка проявляється у здатності до розуміння, прийняття «іншого» із визнанням його прав на власну позицію, думку, індивідуальність, у готовності активно взаємодіяти зі світом у позитивному напрямку [1]. В. В. Бойко виділяє в структурі комунікативної толерантності вміння: приймати індивідуальність іншої людини; оцінювати людей виходячи з їх Я; долати категоричність своїх оцінок на адресу оточуючих; приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей; не прагнути перевиховувати партнера; підтримувати відносини з людьми незалежно від їх характеру або звичок; швидко пристосовуватися до нових людей; легко йти на поступки; визнавати свою неправоту; бути терпимим до дискомфортних станів оточуючих, не бути злопам'ятним [2].

Для визначення взаємозв'язків адаптивності та комунікативної толерантності нами проведено емпіричне дослідження. Для діагностики використовувались: Тест-опитувальник соціальної адаптивності О. П. Саннікової, О. В. Кузнецової, Методика діагностики комунікативної установки В. В. Бойко. У дослідженні прийняли участь 50 осіб, студентів факультету дошкільної педагогіки

і психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.

В результаті проведення кореляційного аналізу встановлено наявність статистично значущих взаємозв'язків між показниками адаптивності та комунікативної толерантності. Так, показник адаптивності «легкість розпізнавання й ієрархізації сигналів соціуму» (ЛІСС) від'ємно корелює ($p \leq 0,01$) з показником невміння пристосуватися до партнера (НПП) ($p \leq 0,05$), тобто легкість розуміння ситуації, когнітивна гнучкість тісно пов'язана з вмінням адекватно відобразити настрої співрозмовника, характер, звички іншої людини, відслідковувати зміни у їх прояві, що допомагає пристосуватися до партнера. Показник адаптивності «готовність до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач» (ГПН) від'ємно корелює з показником комунікативної толерантності, що визначає невміння прощати помилки (НП) ($p \leq 0,05$). Розвинена здатність особистості передбачати розвиток подій і активно впливати на них з метою досягнення успіху або запобігання невдачі протилежна невмінню прощати іншому помилки, незручність, ненавмисно завдані неприємності; сприяє гнучкості у сприйнятті відмінностей між власними поглядами, почуттями й іншої людини. Це сприяє згасанню образ, непримиренності у стосунках. Показник адаптивності «готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення мети» (ГДМ) від'ємно корелює з показником обґрунтованого негативізму в думках про людей (ОН) ($p \leq 0,05$). Відтак, активізація здатності діяти ефективно і продуктивно, досягати поставлених цілей протистоїть посиленню негативних думок і суджень про людей та про взаємодію з оточуючими, в цілому. Реалістичність домагань, здатність гнучко регулювати діяльність створює передумови для більш приязного погляду на людей, формуванню багатоаспектного бачення партнерів із взаємодії. Таким чином, встановлено наявність певних взаємозв'язків між досліджуваними властивостями, які вказують на те, як різні аспекти адаптивності підтримують ті установки, що сприяють посиленню комунікативної толерантності.

Можна помітити прояв цих загальних закономірностей і в процесі професійного спілкування та взаємодії вихователів з учасниками освітнього процесу (дітьми, батьками, колегами). Адаптивність як властивість особистості вихователя буде виявлятися у спілкуванні через готовність до перегляду звичних рішень, вміння зберігати наполегливість, але при цьому гнучко реагувати на мінливі обставини. Адаптивність забезпечує повну включеність вихователя у соціальні зв'язки, що передбачає й прийняття особистості співрозмовника як неповторної багатогранної індивідуальності, й підтримку контакту при неочікуваних змінах настроїв, поведінки іншої людини, що особливо властиво дітям дошкільного віку. Адаптивність забезпечує прийняття ситуації спілкування, в цілому, шляхом гнучкого коректування цілей, умінь і станів, способів дії відповідно до особливостей партнера. Ці якості важливі як у спілкуванні з дітьми, так і з дорослими, передусім, з батьками вихованців.

За даними опитування працюючих вихователів закладів дошкільної освіти, саме система стосунків з батьками вихованців є найбільш напруженою. Вихователі відмічають зростаючу нетерпимість, роздратування, відсутність взаєморозуміння, суперечки з батьками, навіть з незначних причин. При цьому, як правило, педагоги впевнені у своїй правоті, переважно висловлюють переконання у тому, що саме вихователі краще турбуються про дітей і розуміють їх потреби, що батьки є безвідповідальними або нестійкими у виконанні батьківських обов'язків, невиправдано намагаються перекласти на педагогів всі питання, пов'язані з вихованням та розвитком дітей. Разом з тим, в процесі обговорення цих питань з вихователями, у тому числі і з використанням рефлексивних практик, педагоги приходять до висновку, що їх погляди надто категоричні, оцінки надмірно загострені й не відображають нюанси поведінки батьків вихованців. Актуалізація когнітивної гнучкості, налаштованості на уважне спостереження за реальними діями батьків, корекція домагань вихователів, посилення їх готовності до здійснення дій, спрямованих на досягнення спільної з

батьками мети щодо забезпечення гармонійного розвитку дітей – все це допомагає скоректувати негативні комунікативні установки і гармонізувати стосунки.

Отже, зважаючи на те, що адаптивність виступає одним з чинників стабільності відносин, їх успішності, гармонійності та задоволеності особистості міжособистісними стосунками, ця властивість є необхідною передумовою партнерської взаємодії вихователя з учасниками освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Бабчук О. Г. Особливості толерантності осіб з різними типами емоційності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.психол.наук : 19.00.01. Одеса, 2012. 19 с.

2. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других. М.,1996. 472 с.

3. Зубченко В. Г. Адаптаційні особливості педагогів як фактор ефективності педагогічної діяльності. К.: Тов. «Знання», 1996. 18 с.

4. Налчаджян А. А. Социально-психическая адаптация личности: (Формы, механизмы и стратегии). Ереван.: Изд-во АН АрмССР, 1988. 262 с.

5. Розов В. И. Психология экстремальных ситуаций: адаптивность к стрессу и психологическое обеспечение : научно-практическое пособие. К.: КНТ; Саммит-Книга, 2012. 480 с.

6. Санникова О., Кузнецова О. Системный анализ адаптивности личности: монография. Одесса: Из-ство ВМВ, 2017. 392 с.

7. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти»: Міністерством економіки України, наказ № 755-21, від 22 жовтня 2021 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijni-standarti-kerivnika-ta-vihovatelya-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.